

Iva Mikl-Curk

NOVEJŠA ARHEOLOŠKA ODKRITJA NA PTUJU

Referat s 24. zborovanja zgodovinarjev v Ptuju od 28. do 30. septembra 1988.

Moja naloga je prikazati arheološko raziskovanje Ptuja približno v minulem desetletju. To je prav primeren okvir. Ta čas so arheološke najdbe spet večkrat potrdile, da je Ptuj res izredno obsežno in hkrati vsebinsko eno najbolj kompleksnih, če že ne kar najbolj kompleksno arheološko najdišče na Slovenskem. Hkrati pa se je prav na Ptuju v tem minulem desetletju v okviru varstva kulturne dediščine večkrat širša javnost prav živahno soočala s stroko. Ker sem konservator, naj se najprej pomudim pri teh prizadevanjih, pri uspehih in neuspehih. Ključni problem faze, ko se je sodobni Ptuj začel velikopotezno širiti proti vzhodu, je bilo vprašanje možnosti zavarovalnih izkopavanj, denarja in časa zanje. Kljub raznim pretresom, kljub buldozerju v temeljih, mislim da danes lahko zatrdimo, da smo vsi ta izpit ustrezno opravili. Ptuj je bil sposoben razmeroma hitro dati na voljo dovolj velike vsote finančnih sredstev, stroka pa je bila tudi koš sestaviti dovolj učinkovite raziskovalske ekipe. Zlasti na eni, tisti, ki jo je postavil Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor na teren, je potem več let slonela teža terenskih del.

Manj uspešni smo bili v načrtovalski dimenziji varstva arheološke dediščine. To moram poudariti; ta dimenzija konservatorstva ni rešena tudi drugje in bo vselej aktualna. Zgolj omejiti domnevno arheološko zemljišče in predvideti zavarovalno izkopavanje za oblikovanje sodobnega naselja, ki ima bogato, tudi staroveško stavbno zgodovino, namreč še zdaleč ni dovolj. Vnaprej bi morali poznati mnogo več potankosti, kot jih navadno poznamo. Tega »vnaprej« pa ne more biti, če tekmujejo z gradbenimi stroji. Na projekt novih stavb ali zazidavo cele četrti ni moč prav nič več vplivati, ko je gradbišče že odprto. Tako na Ptuju danes stoji cela mestna četrt v Rabeljčji vasi (in mnogo drugih tudi drugod po Sloveniji), ki je povsem drugače oblikovana, kot bi jo bilo mogoče oblikovati z logičnim nadaljevanjem prastarega prostorsko-oblikovanega izročila, da smo potankosti le dovolj zgodaj poznali...

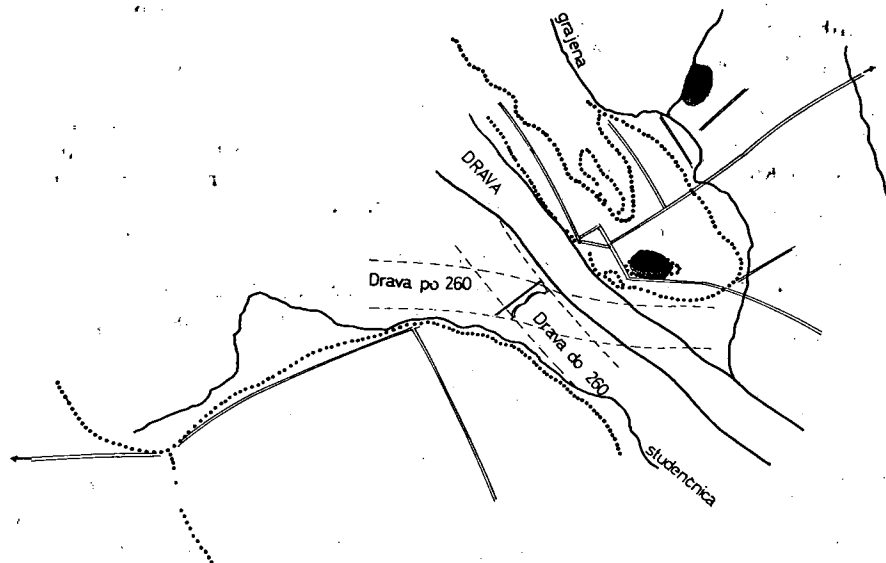
V okviru varstva ptujske arheološke dediščine moramo nadalje govoriti o obsegu sprememb in o njihovi hitrosti. Gradbena dela in z njimi povezana zavarovalna izkopavanja so v zadnjem desetletju posegla malone na vse sestavne dele ptujskega arheološkega območja. Arheološke plasti so spremenjene kar nekako v petini svojega obsega, če štejemo obseg ostankov v začetku tega stoletja za celoto. To je dokaj, če se zavedamo, da bodo v prihodnosti znali boljše izkopavati in raziskovati, boljše vsekakor kot to znamo danes. Po drugi strani je pa tako zmanjševanje arheoloških plasti nujno, kadar želimo izvedeti kar največ o malone štirih tisočletjih stare zgodovine ptujskega okoliša, tja do zgodnjega srednjega veka. Rast starinoslovskih spoznanj more torej edina opravičiti odstranjevanje arheoloških plasti, pa naj že to odstranjevanje zahteva rast mesta ali dolgo načrtovan raziskovalni projekt, vseeno. Mislim, da smem zatrditi, da potek arheoloških analiz in objav v zadnjem desetletju obljublja, da bo to dogajanje ostalo v pravem ravnotežju, da bo naša stroka izpolnila tudi to obveznost, povrnila tudi ta dolg, ki ga še ima do dediščine iz preteklosti. Na rezultate nekaterih izkopavanj čakamo že dokaj dolgo, predolgo tudi v skladu z mednarodnimi normami in še prav posebej predolgo za našo vedoželjnost. saj prve objavljene omembe obljublajo resnično vznemir-

ljive podatke. Toda dejstvo, da so se vsi, ki so na Ptujju v zadnjem desetletju kopali, redno oglašali vsaj z letnimi poročili, opravičuje našo trditev, da bo stroka izpolnila obveznosti, ki jih še ima v zvezi z opravljenimi zavarovalnimi izkopavanji. Pri tem moramo seveda ponovno opozoriti na dejstvo, da letno poročilo v Varstvu spomenikov ne more nadomestiti celostne in analitične objave.

Ko govorimo o obsegu v zadnjem času prekopanih arheoloških plasti na Ptujju, misli ne morem skleniti, ne da bi se ne dotaknila še enkrat načrtovalske dimenzije varstva arheološke dediščine. Kakorkoli danes vestno raziskujemo, moramo stremeti vendarle tudi za tem, da vsaj nekaj originalne arheološke plasti ohranimo neprekopane kot trajen dokument in to na kritičnih in najdalj poseljenih strženih naselbine. Konservatorji take dele imenujemo kontrolni blok in reči moram, da smo na Gradu v zadnjem času odpovedali. Zaradi sanacije žitnice, ki je brez dvoma pomembna in uporabna stavba, je bilo treba odstraniti ogromno zemeljske plasti. To se je seveda zgodilo s pomočjo arheološkega izkopavanja. Žal pa ob njem nismo znali sproti organizirati delovnih razprav o podatkih stratigrafije za pozno antiko in zgodnji srednji vek. Ob komisijskih srečanjih je bilo več govora predvsem o stratigrafsko dobro spoznavnih prazgodovinskih sledovih. Z dobrim preudarkom bi bilo pa moč žitnico prav gotovo sanirati tudi drugače. Na nadaljno sanacijo grajskih stavb, pa tudi na stavbnozgodovinske raziskave gradu, dominikanskega samostana ali na preureditve v jedru Spodnje Hajdine in vojašnice na Vičavi se je v prihodnje treba še vse drugače pripraviti. Arheološka dediščina se ne obnavlja sama po sebi in v raziskovalskem delu prihodnjih desetletij se ne bodo zadovoljili z našimi današnjimi, še tako lucidnimi spoznanji. Dokument ohranja trajno veljavo.

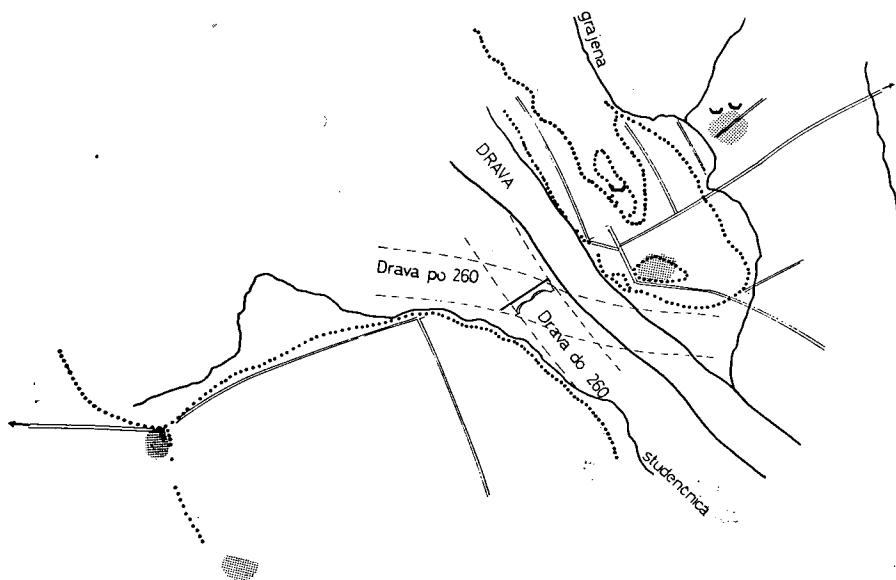
V času, ki o njem govorimo, so bila mesta izkopavanja, če sledimo najdiščem od zahoda proti vzhodu, daleč ob koncu velikega zahodnega grobišča pri gramoznicah na Zgornji Hajdini (JEVREMOV 1974 b), v osrednjem delu tega zahodnega grobišča (ŠUBIC 1974, JEVREMOV 1977), »Vicus Fortunae« na Spodnji Hajdini (ŠUBIC 1974, TOMANIČ - JEVREMOV 1974, JEVREMOV 1977, TUŠEK 1986 d), v rezidenčni četrti med sedanjo Hajdino in Ptujem (ŠUBIC 1974, STRMČNIK - GULIČ 1977, JEVREMOV 1977, 1979, 1981 in 1983, TUŠEK 1982, 1985 d, 1987 in 1988), začetek in zgodnji del južnega grobišča na sedanjem Zgornjem Bregu (ŠUBIC 1974, STRMČNIK - GULIČ 1977, MIKL - CURK 1979, TUŠEK 1985 d, 1987 in 1988) ter južni del tega grobišča (TUŠEK 1987). Na severnem dravskem bregu so večja dela potekala na Vičavi (ŠUBIC 1974, JEVREMOV 1977, TUŠEK 1997 in 1982) v proštiji cerkvi (TOMANIČ - JEVREMOV 1974), v Prešernovi ulici v starem mestnem jedru (TUŠEK 1985 d), na gradu in njegovem vzhodnem vznožju (TUŠEK 1981, 1987 in 1988), na Panorami, gradu sosedni vzpetini (TUŠEK 1985 d, 1986 b in 1988) ter v poslovni in stanovanjski rimski četrti z grobišči ob glavni cesti na vzhod v sedanji Rabeljci vasi (TOMANIČ - JEVREMOV 1977, JEVREMOV 1977, 1979 in 1981, STRMČNIK - GULIČ 1977, 1983 in 1984, TUŠEK 1982, 1983, 1984, 1985 d in a, 1986 a, b, d, 1987 in 1988, KUJUNDŽIČ 1981 in 1982, GABRIČEVIČ 1979, KOROŠEC 1979, CURK - GULIČ - TUŠEK 1982). Ta izkopavanja so se s presledki širila prav do vzhodnega in južnega roba grobišča (JEVREMOV 1979, 1981, TUŠEK 1988), posegla pa tudi po dolini Grajene pod obronke Mestnega vrha (TUŠEK 1982, 1984, 1988) in k cerkvi sv. Ožbalta (TOMANIČ - JEVREMOV 1974). Na mestnem prostoru velja omeniti še starejša izkopavanja v Turnišču (JEVREMOV 1974) in izkopavanje srednjeveškega mestnega obzidja ob Grajeni in sedanji Trstenjakovi ulici (TUŠEK 1979).

Na osnovi teh del se danes arheološki Ptuj kaže v primeri z vedenjem pred desetletji precej drugače. Že v poznem neolitiku in eneolitiku je bil prostor ob

Sl. 1 — eneolitik.

Slike od 1—7 prikazujejo razvoj naselbine v stari zgodovini (senčene so strnjeno pozidane površine, z dvojno črto pa označene glavne rimske ceste in ulice, posebni znaki označujejo grobove in grobišča, x pa posebno značilne objekte).

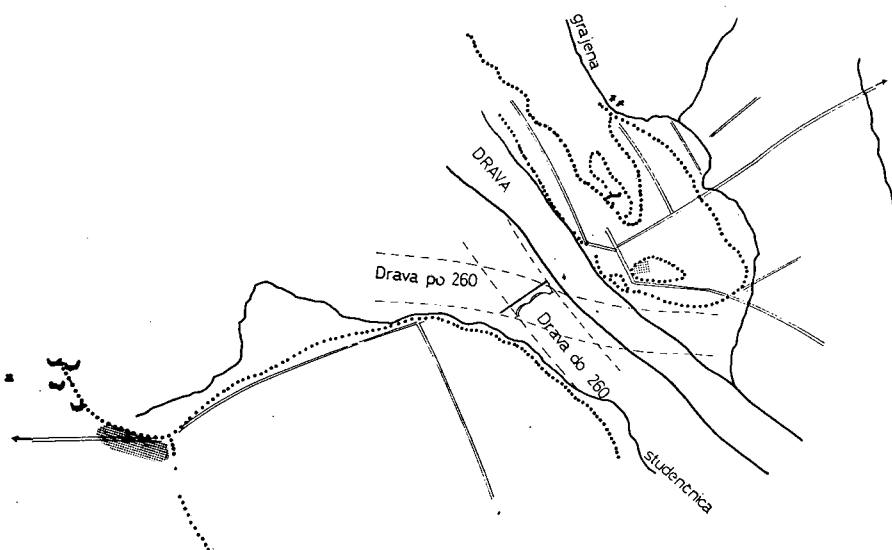

Sl. 2 — obdobje kulture žarnih grobišč.

izlivu Grajene v Dravo izrazito naseljen. Omenjajo (STRMČNIK - GULIČ 1985), da materialna kultura kaže nekaj izjemnosti napram vsem ostalim najdbam na Slovenskem. Meni pa se zdi zelo pomembno dejstvo, da so naselbinski sledovi razporejeni po vzhodnem bregu Grajene. To kaže, da je bil stržen naselitve ptujskega prostora poleg Drave in zavarovanega broda čeznjo tudi spodnji tok Grajene in njen izliv v Dravo. Ta voda odpira pot na sever, ki smo jo pod vplivom rimske itinerarske ceste in poznejše železnice kar spregledali. Pa

vendar je moral biti teritorij Slovenskih goric za Ptuj vedno spet nadvse pomemben.

Novo vrednotenje bronastodobnih in železnodobnih najdb je še v teku, a že zdaj nosilci tega dela zatrjujejo (tudi TERŽAN 1988), da gre za vrsto posebnosti, ki bodo pojasnile nastanek in razvoj železnodobnih kultur pri nas še vse bolj kot dosedaj. Vsekakor pa moremo ugotoviti, da je bil neposredni ptujski prostor ob koncu bronaste dobe v času kulture žarnih grobišč gosto poseljen. Skupine stavb so sledile vodotokom in rečnim terasam ali izrazitim terenskim grebenom v aluvijalnih naplavinah, in to na severnem in južnem dravskem bregu. Nova izkopavanja tudi niso ovrgla stare ugotovitve (KOROŠEC J. 1951), da je bila na Gradu že tedaj osrednja aglomeracija. Razprava A. in J. Šašel Deserta regna pastorum (ŠAŠEL 1980) pa bi nam mogla pomagati, ko skušamo razumeti nenadni upad tega živahnega življenjskega utripa v starejši železni dobi,

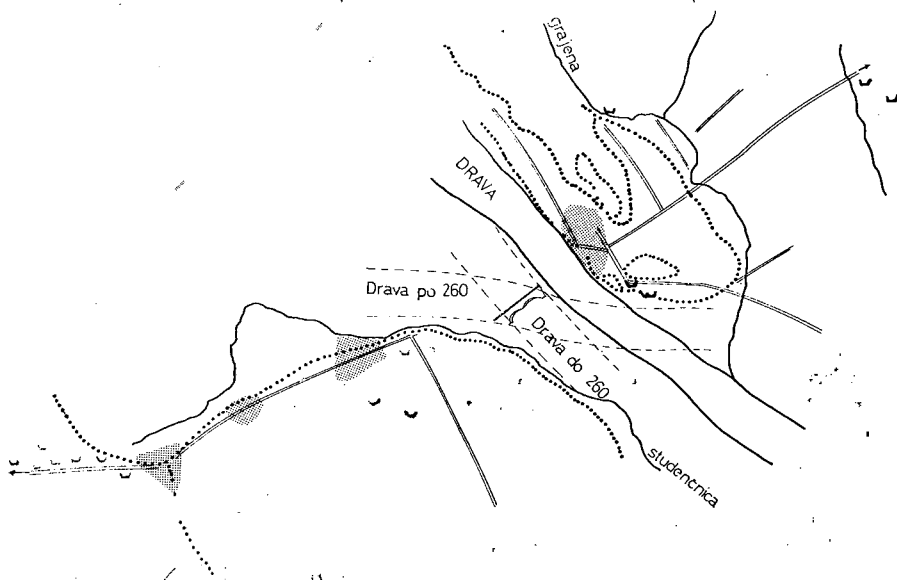
3 — mlajša železna doba.

Zdi pa se, da se je v precejšnji meri poznobronastodobna struktura poselitve v mlajši železni dobi spet obnovila. Latenske elemente namreč srečujemo vedno spet na krajih, kjer so tudi poznobronastodobni. Analiza napisov (ŠAŠEL 1980) kaže, da med rimskimi imeni mimo keltske ni druge prazgodovinske tradicije. Vprašanja kontinuitete na ta način spet vznemirljivo stopajo v ospredje. Naselbina na ožjem ptujskem prostoru (ali skupina naselbin, vseeno) je bila dolga obdobja obsežna, pomembna, povezana na dalcč. Dolga pa so bila tudi obdobja zamiranja, zatišja. Vedno nas spet zanimajo vzroki takega zamiranja, pa tudi dolžina obdobja zatišja. Zlasti v prazgodovinskih časih gre očitno za stoletja, stoletja, ki jih v nestrokovnih razlagah tako zlahka preskočijo, kakor da se mi danes še spominjamo Primoža Trubarja iz živega ljudskega izročila ... Po drugi strani pa je duhovno izročilo in tvorno izročilo nekaterih življenju potrebnih dejavnosti izredno trdoživo (tudi PETRU 1978). Prepričana sem, da bodo nadaljnja raziskovanja razvozlala uganko o Ptujju v časih med pozno bronasto in mlajšo železno dobo.

S pomočjo nekaj novih najdb na južnem dravskem bregu smo se prepričali, da poznamo nekaj arheološke plasti tudi iz najbolj zgodnjega rimskega časa ob začetku principata (MIKL - CURK 1987 c). Verjetno pa še vedno ne

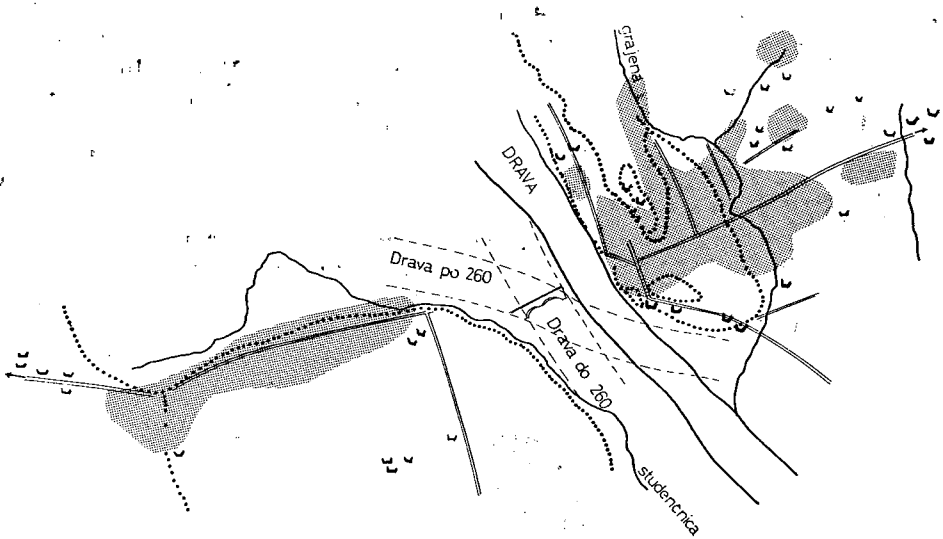
moremo spremeniti prepričanja, da je dravski tok sledove tabora uničil. Kar vem, neobjavljeni, le omenjeni leseni sledovi v dravskih prodovih iz bližine sodobnega termalnega kopališča niso datirani (JEVREMOV 1978 b). Prva desetletja rimske dominacije nam za zdaj označujejo predvsem izdelki manufaktur srednje in severne Italije, ki so se kot v sodobnih kolonialnih imperijih (prim. GROENWALD V. WATERINGE W. 1980) razvile zelo hitro, preplavile s svojimi izdelki (tudi) srednjo Evropo, nato pa ob koncu prvega stoletja prav tako hitro usahnile.

Razprostranjenost grobov, ki so nedvomno iz 1. stoletja pa tudi iz zgodnjega 1. stoletja, priča, da je bila stavbna struktura zgodnjericemskega mesta že

Sl. 4 — zgodnje 1. stoletje n. št.

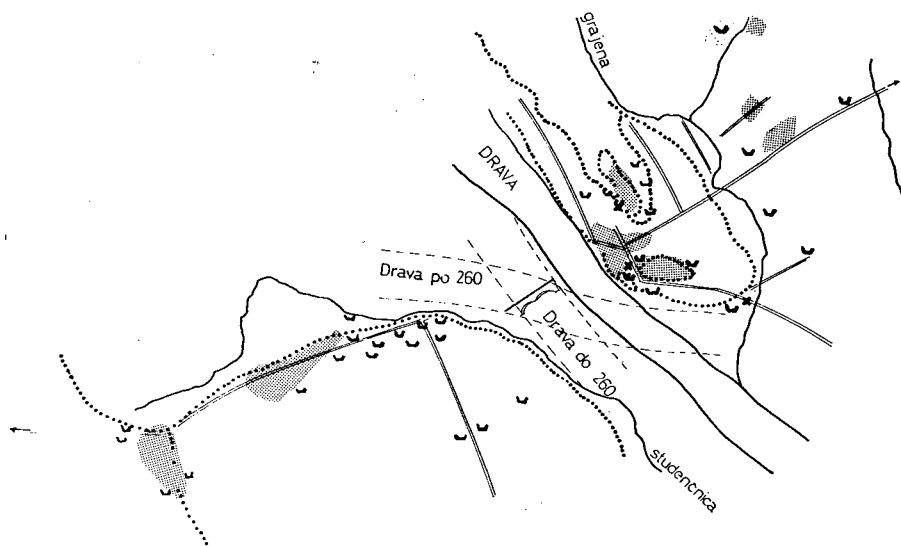
kaj kmalu dokaj razprostranjena, razčlenjena pa tudi po pomenu: en del celine sta bila tabor in canabae, drugi del pa civilna naselbina z bogato tradicijo (prim. tudi MIKL - CURK, TUŠEK 1988 ter MIKL - CURK 1989). Namembnost teh posameznih delov nam omogočajo razlagati napisi in uporabni predmeti, grobni pridatki pa moč staroselskega elementa (prim. MIKL - CURK 1984). Posamični deli mesta so potem rasli, kot kažejo smeri zidov, po svoji logiki: prej občestne strukture so se razširile pozneje v prostor po ne povsem enotni insulni zasnovi. V flavijskem času ob koncu 1. stoletja se je mesto razširilo tudi ob cesti na vzhod (tudi KUJUNDŽIČ 1982) in tedaj se je začela verjetno večati tudi njegova vloga v neposrednem gospodarskem življenju province. Novo raziskovanje ni primaknilo kaj bistvenega k razumevanju sprememb v življenju mesta v zgodnjem 2. stoletju, ko je legija zapustila Poetoviono. Poseben preobrat v mestnem življenju pa so brez dvoma pomenile markomanske vojske. Materialna kultura druge polovice drugega stoletja kaže izredno mnogo severozahodnih vplivov. Zdi se, da je vojaščina pomenila pri vsej škodi, ki jo vojska povzroči, tudi velik izziv za gospodarstvo mesta in okolice (MIKL - CURK 1987 a). Mogoče je ta razvoj privedel do vrhunca vpliva tudi družino Valerijev, po Alföldyju (ALFÖLDY 1965) ekonomskih veljakov po rodu iz širšega panonskega prostora; ti pa bi se mogli, če sodimo po legi grobišča na Panorami in Vurbergu, uspešno sorodstveno povezati s staro, domačo poetovijsko nobiliteto (MIKL - CURK 1989). Zavirljiv obseg in kapaciteto trgovine ali vsaj transporta na velike razdalje kažejo datelji in fige v grobovih (KUJUNDŽIČ 1982).

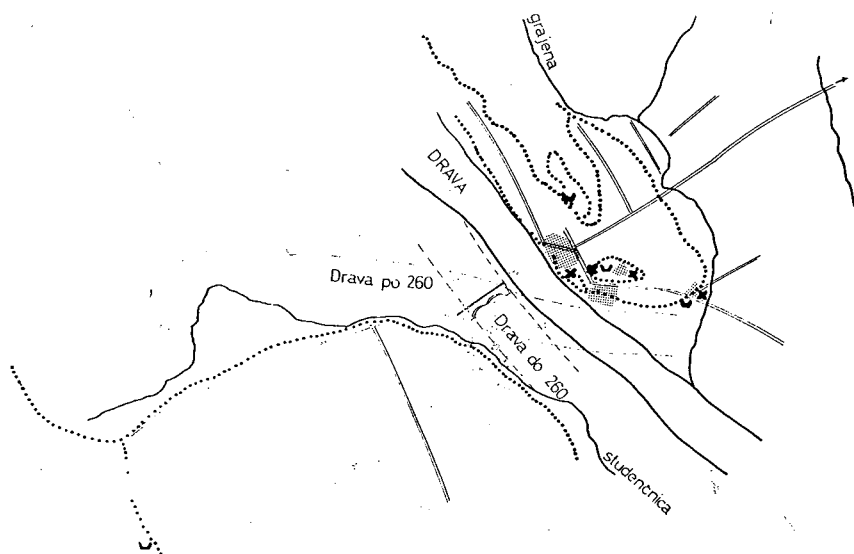
Sl. 5 — 2. in 3. stoletje.

Sredina tretjega stoletja je bila za mesto zelo usodna. Stavbni tlorisi na južnem bregu in tudi ulična mreža so bili povsem na novo orientirani po (spremenjenem) dravskem bregu. Podoba te gradbene faze dopušča že bolj zanesljivo rekonstrukcijo videza nekaterih stavb, drobne najdbe z novih izkopavanj pa nam poleg napisov v tretjem mitreju kažejo insule na sedanjem Zgornjem Bregu kot sedež cesarskih uradnikov in štab večjih ali manjših vojaških enot, ki jih je mesto potrebovalo ali gostilo (MIKL - CURK 1979). Dva površno analizirana lončarska obrata iz vzhodnega dela mesta in iz tega časa omogočata nekaj domnev o gospodarskem življenju v mestu (CURK - GULIČ - TUŠEK 1982), isto pa tudi analiza novčnega obtoka (KOS 1986). Podrobnejša analiza za zdaj le omenjenega (TUŠEK 1986 d) reliefa z orientalskimi motivi (kamela!), ki je bil najden v južnem grobišču, bo brez dvoma zanimivo dopolnila vedenje o pisanosti likovnega izraza prebivalcev Poetovione.

Mesto je, sodič po stavbnih ostalinah, cvetelo še daleč v 4. stoletje, česar prej zaradi skromnosti maloštevilnih ohranjenih marmornih elementov iz časa prve tetrarhije in zaradi grobov iz istega časa na robu enega od starih mestnih strženov pri dominikanskem samostanu ni bilo mogoče zagovarjati. Zdaj pa vidimo, da je bilo takó prepletanje stavb in grobov ob robovih pozidanih prostorov nekaj običajnega tudi v drugih časih in nikakor ni nujno, da označuje takoj kritične ali katastrofalne čase. Najdbe nam še vedno izrazito profilirajo predvsem kulturno podobo mesta v širše razumljeni pozni antiki. Mitrični spomeniki se množe (TUŠEK 1988) in uvrščajo Ptuj med provincialna mesta, ki so imela največ tovrstnih svetišč, hkrati pa našo deželo med regije, kjer se je ta kult zelo dolgo zadržal, saj so npr. mesta ob germanskem limesu barbarski vdori v tretjem stoletju že močno prizadeli in spremenili mitreje v ruševine, v Ptuj pa so tretjega na Zgornjem Bregu in četrtega pod Gradom tedaj šele zgradili. Silno pomembno odkritje zadnjih let je arheološka potrditev dolgo domnevane, v petdesetih letih močno poškodovane mestne starokrščanske bazilike na Panorami (TUŠEK 1985 d). Tako vidimo tudi to plat delovanja učenec Viktorina iz Poetovione (o Viktorinu prim. BRATOŽ 1984). Sicer pa se nam zdi arhitektura pozne antike tudi v Poetovioni tesno povezana s filozofskimi strujanji svojega časa in mnogih kriznih obdobij: po eni strani velikopoteznost in bogata pompoznost skušata doseči hitre, prav zastrašujoče učinke

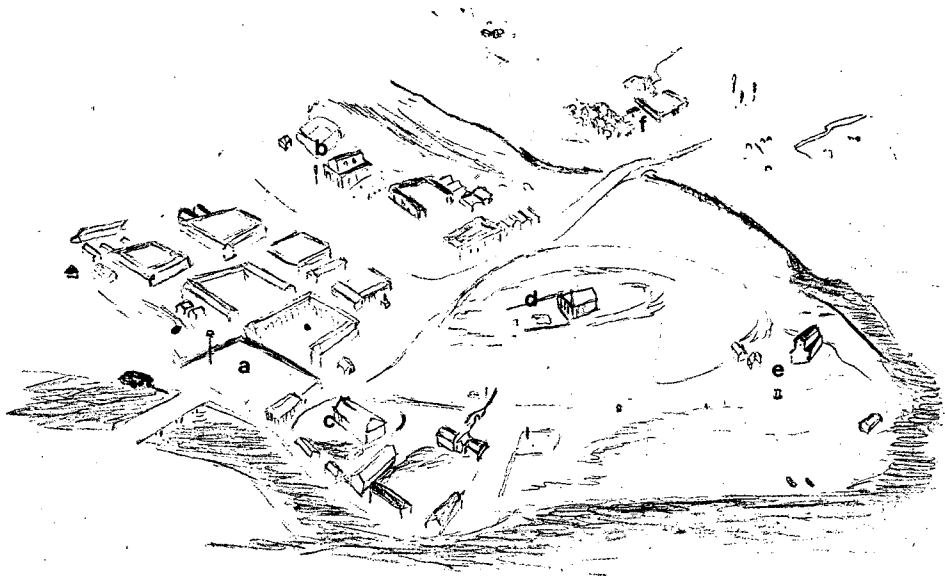

Sl. 6 — poznorimski čas.

Sl. 7 — zgodnji srednji vek

na gledalca, po drugi strani pa neambiciozna priprava prostora in materialov kaže, da je vsako dejanje le kratkega veka in nestalno (prim. tudi CURK, TUŠEK 1987). Nekropole oziroma grobovi poznega 4. stoletja in zgodnjih let 5. stoletja so po mestu tako številni in tako razporejeni po celotnem teritoriju, da je Poetovio res še tja do Atilovih časov ostajala tudi kot naselbinska aglomeracija dovolj obsežna, pa četudi morda že spet kot v zgodnji antiki razdeljena na skupino enot, ki je od njih vsaka spet živela bolj ali manj svoje življenje. Ta naša domneva se ne ujema povsem z videnjem S. Ciglenceškega (CIGLENEČKI 1987), da sta že v 4. stoletju vzpetini v mestu prevzeli izključno vlogo pribežališča v nevarnosti in utrdbe. Pač sta bili tudi to, a mnogo več:

Sl. 8 — Poskus analize prostorskih razmerij stavb iz srede 4. stoletja na severnem dravskem bregu (idealiziran pogled iz zraka); a — območje foruma, b — stavbe na vrhu Panorame, c — sedaj Muzejski trg, d — stavbe na zahodnem grajskem vrhu, e — sedaj Slovenski trg, f — delavnice onstran Grajene

prav gotovo sta morali biti kulturna in socialna duša mesta, in to prav zaradi tega, ker sta vzpetini.

Na prvi pogled se zdi, da je najdb iz časa po koncu rimskega imperija in iz zgodnjega srednjega veka novo raziskovanje malo prispevalo. Toda detajli, ki so na voljo, so zato toliko bolj pomembni, saj so segli na nevrogične točke v mestu (KOROŠEC P. 1981, TUŠEK 1981, 1988, TOMANIČ - JEVREMOV 1974) ali pa so s svojo tipološko podobo, kot npr. železna fibula v Rabeljčji vasi (KOROŠEC P. 1980), odprli nove kronološke in kulturno zgodovinske povezave. Predmadžarsko obdobje se tudi z novimi raziskovanji stavbne zgodovine ključnih srednjeveških arhitekturnih spomenikov v mestu ali parcelne mreže poznejšega mesta vse bolj kaže kot prostorsko logično nadaljevanje stare naselbinske tradicije (CURK 1974), čeprav seveda neposredno ohranjenega stavbnega izročila ne smemo pričakovati.

BIBLIOGRAFIJA UPORABLJENIH SESTAVKOV

- ALFÖLDY G., 1965, Valerij von Poetovio, *Arheološki vestnik* 15-16, 137 ss.
 BRATOŽ R., 1984, Viktorin iz Ptuja in njegova doba, *Živa antika*, 34119 ss.; 1987, Razvoj zgodnjekršćanskih raziskav, 1976—1986, *Zgodovinski časopis* 41, 681 ss.
 CIGLENEČKI S., 1987, Višinske utrdbe iz časa med 3. in 6. stoletjem, *Dela* 21, Ljubljana.
 CURK J., 1974, Poročilo o kulturnem zgodovinskem delu in raziskavah v PM Ptuj, *Casopis za zgod. narodop.* NV 10, 227 ss.
 Curk - Gulič - Tušek — glej MIKL - CURK.
 Curk - Tušek — glej MIKL - CURK.
 EMERŠIČ J., 1985, *Gradivo za bibliografijo Ptuja*, Ptuj.
 GABRIČEVIĆ M., 1981, Natpis na opeki iz Ptuja, *Arheološki vestnik* 32, 52 ss.; 1978 skupno z Z. Kujundić preliminarne poročila *Varstvo spomenikov* 22, 307.
 GABLER D., 1986, TS im Töpferviertel v. Poetovio, *Arheološki vestnik* 37, 129 s.
 GROENMAN V. WATERINGE W., 1983, The Disastrous Effect of the Roman Occupation, *Roman and the Natives in Low-Countries BAR Internat. Series* 184, s. 147 ss.

- JEVREMOV B., 1974 a, Neuentdeckte Gräber in der Nekropole in Turnišče, *Balcanoslavica* 2, 81 ss.;
- 1974 b prelim. poročila, *Varstvo spomenikov* 17-19, 167;
- 1977 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 21, 247, 251, 265, 278;
- 1978 a Poetovio, *Arheološki pregled* 20, 59 ss.;
- 1978 b prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 22, 292, 294, 313;
- 1981 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 23, 247, 248, 249, 257 s.;
- 1983 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 25, 222, 232;
- 1985, Novosti v obrtnih dejavnostih in nekaj drobcev iz arheoloških izkopavanj 1970—1980, *Ptujski zbornik* 5, 419 ss.
- KOROŠEC J., 1951, Prazgodovinska naselbina na Ptujskem gradu, *Dela* 6, Ljubljana.
- KOROŠEC J. ml. — glej Korošec P.
- KOROŠEC P., 1975, Prispevek k reševanju problema zgodnj srednjeveškega objekta z nekropolo na ptujskem gradu, *Ptujski zbornik* 4, 119 ss.;
- 1978 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 22, 300 s.;
- 1980, Skeletni grob z Bloka B III in materialna kultura tega obdobja, *Arheološki vestnik* 31, 38 ss.;
- 1981, Sistematske raziskave na turnirskem prostoru leta 1979, *Arheološki vestnik* 32, 25 ss.;
- 1985, Orožje iz slovanskih grobov na ptujskem gradu, *Ptujski zbornik* 5, 431 s.;
- 1986 skupno z J. Korošec ml., Kameni torzo iz Poetovia, *Zbornik B. Babić, Prilep*, 271 ss.
- KOS P., 1986, Denarni obtok na prostoru JV Alp, *Situla* 24, Ljubljana.
- KUJUNDŽIČ Z., 1978 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 22, 303, skupno z M. Gabričević, 307;
- 1981 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 23, 254 s.;
- 1982, *Poetovijske nekropole, Katalogi in monografije* 20, Ljubljana.
- MIKL - CURK I., 1984, Pridatki v rimskih nekropolah Slovenije kot vir za spoznanje antičnega človeka, *Živa antika* 34, 245 ss.;
- 1984 b, Sledovi rimskega zemljemerstva na Dravskem polju?, *Arheološki vestnik* 34, 353 ss.;
- 1983, Several Novelties from Roman Ptuj, *Archaeol. Jugoslavica* 20-21, 108 ss.;
- 1979, Poetovio v 3. stoletju, *Časopis za zgod. narodop.* NV 15, 37 ss.;
- 1985 a, Arheologija zadnjih desetletij o posebnostih r. Ptuja, *Ptujski zbornik* 5, 399 ss.;
- 1985 b, Pridatki v grobovih zahodne nekropole v Ptuj kot morebitni odraz socialne strukture, *Materiali SADJ* 20, 169 ss.;
- 1987 c, Rimska lončena posoda na Slovenskem, Ljubljana;
- 1986, Arheološki drobec in polharstvo na Slovenskem, *Zbornik B. Babić, Prilep*, 277 ss.;
- 1987 a, Les guerres contre les Marcomanns et les trouvailles céramiques, *Revue archéologique de l'est et du centre* 38 (147-148), 241 ss.;
- 1987 b, Bying and Selling Pottery, *Acta RCRF* 25-26, 403 ss.;
- 1989, Prostorska ureditev poet. grobišč, *Arheološki vestnik* (tisk);
- 1982 skupno z M. Strmčnik - Gulič in I. Tuškom, Zur TS Produktion in Poetovio, *Studien zur r. Keramik, Kataloge Präh. Staats. München BH* 1, 61 ss.;
- 1985 skupno z I. Tuškom, O središču Poetovione, *Arheološki vestnik* 36, 285 ss.;
- 1987 skupno z I. Tuškom, Stavbna podoba p. a. Poet. simpozij, Ohrid.
- PETRU P., 1978, Kontinuiteta in diskontinuiteta naselitve v prehodnih obdobjih iz kasne antike v zgodnji srednji vek, *Zgodovinski časopis* 32, 222 ss.
- SLABE M., 1985, Naselbinska kultura 5. in 6. stoletja v jv. predalpskem prostoru, *Zgodovinski časopis* 39, 185 ss.
- STRMČNIK - GULIČ, 1980, Žarno grobišče iz Rabeljnje vasi, *Situla* 20/21, 61 ss.;
- 1985, Raziskovanje prazgodovinskih obdobij v Ptuj, *Ptujski zbornik* 5, 377 ss.;
- 1977 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 21, 217, 247;
- 1983 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 25, 193;
- 1984 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 26, 199;
- 1974 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 17-19, 208;
- 1982 skupno z I. Tuškom in I. Curk — glej MIKL - CURK.
- ŠAŠEL A. in J., 1980, Deserta regna pastorum, *Situla* 20-21, 421 ss.
- ŠUBIČ Z., 1974 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 17-19, 142, 143, 155, 208, 211, 216.
- TERŽAN L. B., 1988, Železna doba na Štajerskem, doktorska disertacija.
- TOMANIČ - JEVRMOV M., 1976, Die Beziehungen zu der Köttlacher und Bijelo Brdo Kultur auf der Burg v. Ptuj, *Balcanoslavica* 4;
- 1985, Poselitve Ptuja in okolice v prazgodovini, *Ptujski zbornik* 5, 387 ss.;
- 1974 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 17-19, 164, 109 s, 184;
- 1977 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 21, 247.
- TUŠEK I., 1981, Zaščitno izkopavanje na tur. prostoru, *Arheološki vestnik* 31, 13 ss.;
- 1985 a, Rimska apnenica v Rabeljčji vasi v Ptuj, *Arheološki vestnik* 35, 225 ss.;

- 1986 a, Fornace per calce *Technologia* 6, *Rivista di archeologia* 10, 86 s.;
 1985 b, Zlati nakitni predmeti v r. grobovih na Ptuj, *Ptujski zbornik* 5, 405 ss.;
 1986 b, Novi rimski reliefni kamni in napisi iz Ptuja, *Arheološki vestnik* 37, 343 ss.;
 1985 c, Spodnja Hajdina, *Arheološki pregled* 26, 113;
 1986 c, Zgornji Breg, *Arheološki pregled* 27, 91 ss.;
 1979 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 22, 332 ss.;
 1982 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 24, 175, 177;
 1983 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 25, 222;
 1984 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 26, 238, 240, 241, 247—251;
 1985 d prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 27, 239 ss.;
 1986 d prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 28, 269—275;
 1987 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 29, 262—267;
 1988 prelim. poročila *Varstvo spomenikov* 30, 245 ss., 272;
 1982 skupno z I. Curk in M. Gulič — glej MIKL - CURK;
 1986 in 1987 skupno z I. Curk — glej MIKL - CURK.

Zusammenfassung

NEUERE ARCHÄOLOGISCHE ENTDECKUNGEN IN PTUJ

Iva Mikl - Curk

Ptuj hat sich in der Zeit, der mein Bericht gewidmet ist, merklich vergrößert. Angesichts dessen wurden präventive archäologische Ausgrabungen nötig. Die Stadt hatte dafür genügend finanzielle Mittel zur Verfügung gestellt, dem Fach war es aber auch, trotz gewisser Hindernisse, gelungen, wirksame Forschungsteams zusammenzustellen. Natürlich genügt es in einer Siedlung mit so reicher Bautradition nicht, das vermutete archäologische Gelände abzustecken und Ausgrabungen vorzunehmen. In Ptuj und auch anderswo in Slowenien stehen noch allzu viele Gebäude, die man hätte anders gestalten können, wäre die archäologische Struktur auf ihrem Baugelände genug bekannt gewesen. Man muß sich zunehmend darum bemühen, in Zukunft auch diesen Mangel auf archäologischen Fundorten zu beheben. Ausgrabungen der letzten zehn bis fünfzehn Jahre sind auch noch nicht in genügendem Maße veröffentlicht worden. Abhilfe schaffen die aktuellen Jahresberichte, und auch einige Veröffentlichungen weisen darauf hin, daß sich das Fach seiner Verantwortung gegenüber den abgeschlossenen Forschungsarbeiten bewußt ist. Der Bericht macht noch auf ein ungelöstes Problem aufmerksam: Infolge des außergewöhnlichen dokumentarischen Wertes einiger stratigraphischer Gebilde der am längsten besiedelten Stadtkerne müßten wenigstens einige dieser archäologischen Komplexe von Umgrabungen verschont bleiben, um in der Zukunft Kontrollen zu ermöglichen. Doch aus Forschungseifer und anderen Gründen wird das nur zu oft außer Acht gelassen. Deshalb verweist der folgende Beitrag darauf, daß sowohl die weitere Erforschung der Bauten auf dem Schloßberg und deren Sanierung, als auch die Umgestaltung im Ortskern von Sp. Hajdina oder auf dem Gebiet der Kaserne in Vičava eine überaus sorgfältige Vorbereitung erfordern.

Aufgrund einer Übersicht der Fundorte folgt im Beitrag die Feststellung, in Ptuj habe es im unteren Teil des Grajenatals bereits im späteren Neolithikum und Äneolithikum eine größere Siedlung gegeben, und diese Tatsache habe auf die Bedeutung dieses Tals in lokalem Verkehr hingewiesen. Als jene Zeitabschnitte, in denen die Siedlung oder Siedlungsgruppe im engeren Raum von Ptuj Fortschritte machte, können die Zeit der Urnenfelder in der späten Bronzezeit und die jüngere Eisenzeit genannt werden. Als Ursache für den Stillstand und Rückgang in der Zwischenzeit können auch Veränderungen in der natürlichen Umgebung oder Krankheiten von Menschen und Tieren angenommen werden.

Eine Analyse der Gräber aus der ältesten römischen Zeit zeigt, daß Poetovio schon damals ein beträchtlich gegliedertes Gebilde war. Später breitete sich die zunächst eher nur die Straße säumende Struktur im Raum, nach einem nicht völlig einheitlichen Insulennetz, aus. Ende des 1. Jahrhunderts wird die Stadt wohl begonnen haben, einen sehr starken Einfluß auf das wirtschaftliche Leben der Umgebung auszuüben, in der früher wenigstens ihr italisches Militärelement einen Fremdkörper darstellte. Sehr umfangreiches Material aus den nördlichen, an Donau und Rhein liegenden Produktionsgebieten im späten zweiten Jahrhundert weist auf die große Bedeutung der Abwanderungen anlässlich der Markomannenkriege hin. Die Mitte des dritten Jahrhunderts war für die Stadt verhängnisvoll, müssen doch Naturkatastro-

phen sie öfter heimgesucht haben. Die Bauten auf dem südlichen Flußufer wurden nach dem veränderten Draufer neu ausgerichtet. Die Stadt war, wie einzelnen Gräbern und Gräberfeldern zu entnehmen ist, bis mindestens ans Ende des 4. Jahrhunderts über eine große Fläche ausgebreitet. Einsicht in das spätantike Kulturleben in Poetovio gewährt die Entdeckung noch eines, insgesamt also des fünften Mithräums und die archäologische Bestätigung der Lage einer schon lange vermuteten altchristlichen Basilika auf der heutigen Panoramahöhe.

Zum Schluß stellen wir fest, daß auch die vormagyarische altslawische Zeit durch neue Entdeckungen als eine logische Fortsetzung der alten Bautradition erscheint, obwohl man heutzutage nicht mehr mit der Existenz eines unmittelbar erhaltenen Bauorganismus aus jener Zeit rechnen kann.

ZBIRKA ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

Na upravi Zgodovinskega časopisa (YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel. (061) 332 611, int. 210) lahko naročite naslednje zvezke knjižne zbirke ZC:

1. Edvard Kardelj-Sperans in slovensko zgodovinopisje. Ljubljana 1980, 44 strani. — 6000 din

Zbornik objavlja predvsem gradivo z izrednega občnega zbora Zgodovinskega društva za Slovenijo (2. marca, 1979) ob štiridesetletnici izida knjige Edvarda Kardelja-Speransa »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«. Gradivo je izšlo kot separaten odtis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 4/1979.

2. Franc Šebjanič: Solnik in domoljub Adam Farkaš (1730—1786). Ljubljana 1982, 24 strani. — 4000 din

Razprava o doslej skoraj nepoznanem zaslužnem prekmurskem protestantskem učenjaku in rektorju šopronskega liceja je izšla kot separata publikacija — ponatis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 1-2/1981.

3. Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije, Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984. Ljubljana 1987, 134 strani. — 18.000 din

Zbornik objavlja 15 razprav o denarstvu, bančništvu, zaslužkih, cenah in življenjskih stroških na Slovenskem od antike do obdobja po drugi svetovni vojni. Večina razprav je bila objavljenih v »Zgodovinskem časopisu« od številke 3/1984 do 4/1986; novo je v zborniku med drugim tudi slikovno gradivo.

4. Dušan Kos: Bela krajina v poznem srednjem veku. Ljubljana 1987, 76 strani. — 12.000 din

Razprava o srednjeveški zgodovini Bele krajine (politične, upravne, cerkvene razmere, plemstvo, gospodstvo, mesta, agrarna kolonizacija). Separatna publikacija — ponatis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 2 in 3/1987.

5. Janez Cvirn: Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861—1907. Ljubljana 1988, 88 strani. — 12.000 din

Na podlagi nemških virov je avtor prikazal postopen prehod celjskih Nemcev od liberalne, v nacionalnem oziru manj napadalne politike do narodnostnega radikalizma, vsenemštva, antisemitizma in poudarjanja superiornosti arijske rase, ki so prevladali v desetletju pred 1. svetovno vojno.

Za člane slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev ter za študente veljajo običajni popusti.